

Борис Антоненко-Давидович – творчість ціною втраченого життя

Ви, далекі майбутні, крізь довгі літа,
Це до Вас моє слово останнє.
Не судіть Ви жорстоко час мій важкий
І моє тяжке безталання.

Б. Антоненко-Давидович

З багатьох причин ім'я талановитого письменника з надзвичайно широким діапазоном творчих інтересів, із розмаїтою мистецькою палітрою донедавна було мало знайоме сучасному читачеві. Більшість творів автора не видавалися протягом кількох десятиліть, а саме ім'я піддавалося анафемі з суворою забороною навіть згадувати. І це про видатного письменника, новеліста і публіциста, критика й перекладача, майстра психологічної прози, одного з найкращих знавців рідної мови, справжнього чарівника слова, автора понад двох десятків оригінальних книжок.

Борис Антоненко-Давидович народився в передмісті Ромен – Засуллі в родині машиніста-залізничника (Антоненко-Давидович є водночас і псевдонім, і прізвищем його прадідів – реєстрових козаків Антоненків). Перші кроки зробив у Брянську, куди сім'я переїхала на місце роботи батька. Коли хлопцеві виповнилося 6 років, родина повернулася в Україну – до Охтирки. І вже тут, як засвідчує сам Антоненко-Давидович у своїх спогадах, «серед охтирської вуличної дітвори почав вбирати в себе і українську мову, й любов до свого народу».

Письменник закінчив Охтирську гімназію. Навчався на природничому відділі фізико-математичного факультету Харківського університету, на історико-філологічному факультеті Київського університету та Київського інституту народної освіти, проте через матеріальні нестатки, безперервну зміну влад, численні арешти в 1922-1923 рр. вищої освіти так і не здобув: довелося це робити самотужки, «читаючи в бібліотеках та з великої книги життя».

У 1920 – 1921 рр. Б. Антоненко-Давидович завідував Охтирською повітовою освітою. Подальше життя нашого земляка пов'язане з Києвом, де з 1925 р. працював: викладачем педтехнікуму, завідувачем відділу газети «Пролетарська правда», секретарем журналу «Глобус», редактором кінофабрики.

«Хрещення» на літератора-професіонала одержав у літературній організації «Ланка», яка об'єднувала невелику групу молодих обдарованих митців: Г. Косинку, В. Підмогильного, Є. Плужника, Т. Осьмачку, Д. Фальківського та ін. Початок та всі подальші роки творчості були напрочуд плідними, бурхливими. У 1925 світло рампи побачила п'єса «Лицарі абсурду» та вийшла збірка оповідань «Запорошені силуети». Потім одна за одною з'явилися ще 10 книг, серед яких «Синя волошка» (1927),

«Справжній чоловік» (1929), «Землею українською» (1930), «Крила Артема Летючого» (1932), «Паротяг Ч-237» (1933). Названі твори засвідчили, що в літературу прийшов письменник самобутній, талановитий, суворий реаліст із гострим поглядом на життя і з чималою дозою здорового критицизму, іронії та скепсису в змалюванні дійсності. Він постає автором дошкульним і інтелектуально роздратованим. Далі простирається мовчанкою провалля відтинком у 26 років.

По країні почалося спрямоване, відверте винищення інтелігенції. Антоненко-Давидович, не маючи бажання покірно чекати, поки прийдуть і по нього, в лютому 1934 р. виїхав до Алма-Ати (Казахстан), де влаштувався у Держкрайвидаві редактором, а ще викладав російську літературу на робітфаці. Та маховик докотився і туди: 2 січня 1935 р. Бориса Дмитровича заарештували, під конвоєм відправили до Києва. Сталінські опричники звинуватили письменника у «належності до контрреволюційної націоналістичної організації», яка нібито силою зброї «прагнула повалити Радвладу на Україні і готувала індивідуальний терор проти Компартії і радянської держави». На підставі цієї фальшивки Б. Д. Антоненко-Давидовича було засуджено на 10 років концтаборів, де письменник пройшов усі кола ГУЛАГівського пекла, а після того був відправлений на довічне заслання в Красноярський край, котре було знято лише у вересні 1954 року. Через два роки його реабілітували.

В 1963 р. вийшов табірний роман Б. Антоненко-Давидовича «За ширмою», який став помітним явищем у тодішній літературі. Це був один із найперших художніх творів, що розкладав на гвинтики сталінсько-єжовсько-беріївську «пекельну машину».

Виявивши цілковиту неспроможність зламати письменника духовно, морально, організатори цькування вирішили доконати його фізично: в 1969 році вийшла його остання прижиттєва книжка «Слово матері», перед тим були «В літературі і коло літератури» (1964), «Збруч» (1959), «В сім'ї вольній, новій», «Золотий кораблик» (1960) та «Про що і як» (1962). І далі Борису Дмитровичу не дозволили надрукувати жодного рядка. Оскільки пенсія була маленькою, письменник у повному розумінні цього слова голодував. Тим часом, коли в Україні 70-80 років була література без Антоненка-Давидовича, за кордоном його ім'я знали. Зокрема в Болгарії, Польщі, Англії, США, Австралії твори письменника включалися до антологій. Окремими книжками видавалися мовою оригіналу та англійською роман «За ширмою», збірка репортажів «Землею українською», книжка «Як ми говоримо».

Помер Борис Дмитрович Антоненко-Давидович 9 травня 1984 року, похований в Києві на Лісовому цвинтарі.

В Україні більш-менш широко заговорили про письменника в 1989, коли відзначали 90-річчя від дня його народження. В 1992 Борисові Дмитровичу присуджена Державна премія України ім. Т. Г. Шевченка за збірку художньої прози «Смерть. Сибірські новели. Завищені оцінки». Центральній міській бібліотеці для дорослих м. Ромни та Охтирській гімназії, де колись навчався письменник, присвоєно його ім'я, на будинку встановлено меморіальну дошку.

Довге життя послала доля Борису Дмитровичу. 85 літ накувала йому зозуля, і які б випробування не випали йому на життєвому шляху, він з честю і гідністю пройшов через них. Як відомо, найкраще випробування – випробування часом. Час розставив все на свої місця. Книги нашого земляка витримали його і сьогодні вчать своїх читачів шляхетності, людяності, гуманізму.

Провідний бібліограф МЦБС Валентина Салогуб.